

УДК 616.831-005.1-07

КЛІНІКА ТА ДІАГНОСТИКА ГІПЕРТЕНЗИВНИХ КРОВОВИЛИВІВ У ЗАДНЮ ЧЕРЕПНУ ЯМУ

О.М. Гончарук (Київ)

Національна медична академія післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика

Резюме. Проведено дослідження 170 хворих із гіпертензивними крововиливами у мозочок і стовбур мозку. Показано варіанти клінічних проявів, локалізацію крововиливів і особливості клінічної та нейровізуалізаційної діагностики.

Ключові слова: крововилив, гіпертензія, діагностика, сонор, кома.

Гострі порушення мозкового кровообігу (ГПМК) є не тільки медичною, але й соціальною проблемою внаслідок поширеності, важкого і швидкого, деколи блискавичного перебігу захворювання, високого рівня смертності та інвалідизації [1–3; 12; 14]. У більшості країн Заходу серед причин смерті інсульт посідає 3-тє місце за частотою і є причиною найбільш тяжких порушень серед осіб працездатного віку, які залишилися живими [6; 13; 15].

Частота виникнення інсультів у світі становить близько 200 (в Росії – 350–530) на 100 тис. населення [2]. В Україні у 2008 р. вперше захворіли на інсульт 107124,0 громадян, що становить 282,9 на 100 тис. населення, причому 35,5% усіх мозкових інсультів (МІ) реєструється у людей працездатного віку [7; 10].

За даними проведеного епідеміологічного дослідження, співвідношення геморагічних інсультів до ішемічних в Україні дорівнює 1:3,6, тоді як у Росії – 1:4, а в країнах Євросоюзу – 1,7. Геморагічні інсульти характеризуються тяжким перебігом і високим рівнем смертності [2–4; 9; 11].

Неврологи, нейрохірурги, радіологи, громадські організації приділяють надзвичайно велику увагу особливостям виникнення, діагностики, організації медичної, у т.ч. спеціалізованої допомоги хворим з МІ [5; 9; 12; 14].

Серед внутрішньомозкових крововиливів особливе місце належить спонтанним крововиливам у задню черепну ямку (ЗЧЯ). Клінічні прояви уражень та труднощі діагностики і лікування їх обумовлені анатомічною будовою та структурно-функціональними особливостями нервових утворень ЗЧЯ.

Крововиливи у ЗЧЯ до застосування нейровізуалізації, як правило, були знахідкою патолого-анатомічних досліджень. Враховуючи швидкість і тяжкість перебігу крововиливів у ЗЧЯ, що часто призводить

до летальних наслідків, у ХХ ст. патолого-анатомічні зміни та клініко-морфологічні особливості перебігу захворювання переважно описувалися на основі ретроспективного вивчення особливостей захворювання померлих. Прижиттєва діагностика і лікування крововиливів у мозочок проводилися рідко [1; 8].

Різноманітність варіантів клінічного розвитку і перебігу крововиливів у ЗЧЯ зумовлює формування їх певних клінічних форм, які суттєво залежать від локалізації та об'єму гематоми, а також визначають тактику їх комплексного лікування. На основі особливостей розвитку і клінічного перебігу мозочкових крововиливів, насамперед швидкості та глибини розладів свідомості, виділено чотири їх основні форми: 1) блискавичну – з раптовою втратою свідомості та ознаками незворотного стиснення стовбура мозку; 2) гостру – зі швидким розвитком коматозного стану та клінічних ознак мозочкового ураження; 3) підгостру – з повільним розвитком порушень свідомості до рівня глибокого приглушення – сонору; 4) хронічну – з виникненням сомнолентності та ознак лише мозочкової дисфункції [1; 8].

Відповідно до тяжкості клінічного стану хворих крововиливи в мозочок і стовбур можуть мати компенсований, субкомпенсований та некомпенсований перебіг.

У зв'язку з появою нейровізуалізаційних методів дослідження (комп'ютерної (КТ) та магнітно-резонансної томографії (МРТ)) і удосконаленням методів лікування крововиливи у мозочок та стовбур вже не розглядаються як фатальні, особливо на стадії компенсації та субкомпенсації.

Мета роботи – вивчити особливості клінічних проявів і діагностики спонтанних крововиливів у структури задньої черепної ями залежно від етіології та особливостей клінічного перебігу захворювання.

Матеріали та методи

Робота ґрунтується на аналізі результатів клінічного перебігу, діагностики та прогнозу 170 хворих зі спонтанними крововиливами в мозочок і стовбур мозку. Крововиливи сталися внаслідок дегенеративно-дистрофічних змін судин головного мозку на фоні артеріальної гіпертензії.

Хворі перебували на стаціонарному лікуванні у клініці невідкладної нейрохірургії лікарні швидкої медичної допомоги м. Києва.

Обстеження проводилося в ургентному порядку всім хворим, а також в динаміці залежно від клінічного перебігу захворювання.

Клініка обов'язково зіставлялася з локалізацією крововиливу. Клінічний стан хворих оцінювався як задовільний, середньої тяжкості, тяжкий, вкрай тяжкий і термінальний за Шкалою ком Глазго [6].

Із 170 хворих, доставлених у клініку каретою швидкої допомоги, статистично достовірно ($p < 0,05$) спостерігалися крововиливи у стовбур мозку в 101 (59,4%±3,8%) особи, у мозочок – у 62 (36,5±3,7%), а дифузні крововиливи у мозочок і стовбур мозку – у 7 (4,1±1,5%).

Інструментальні методи дослідження включали сучасні методи обстеження. Усім хворим проводили комп'ютерну томографію відразу ж при надходженні. МРТ проводили за клінічними показами і в динаміці захворювання.

Діагноз встановлювали на основі клінічного перебігу захворювання, даних КТ або МРТ обстеження у всіх хворих, у 8 осіб проводили тотальну церебральну ангіографію. У 50 померлих провели патолого-анатомічні дослідження крововиливів. У 38 спостережен-

нях спостерігалися гематоми, а у 12 – сегментно-базиллярні крововиливи.

Результати дослідження та їх обговорення

Клінічна симптоматика крововиливів у ЗЧЯ дуже різноманітна, що обумовлено компактним розміщенням тут різноманітних життєвовабезпечуючих структур, які надзвичайно чутливі до будь-яких ушкоджень як безпосередньо, так і опосередковано.

Із 170 хворих з крововиливами гіпертензивного характеру було 84 чоловіки (49,4%±3,8%) і 86 (50,6%±3,8%) жінок. Помірну артеріальну гіпертензію (систолический тиск до 180 мм рт. ст.) зафіксовано у 42 (24,7%±3,3%) хворих, високий артеріальний тиск (систолический тиск 200–210 мм рт. ст.) – у 46 (27,1%±3,4%), важку гіпертонію з артеріальним тиском понад 210 мм рт. ст. – у 82 (48,2%±3,8%). Отже, хворі з тяжкими формами артеріальної гіпертензії становили більшість – 108 (63,5%±3,7%). Переважно хворі були у віці понад 45 років – 117 (68,8%) – з вираженими змінами серцево-судинної системи внаслідок гіпертонічної хвороби. У 70 (40%) осіб крововилив стався на фоні алкоголю, причому здебільшого при надмірному і постійному його вживанні.

Для більшості хворих (151 – 89,1%±1,8% спостережень) спонтанні крововиливи у ЗЧЯ характеризувалися типовими для інсульту проявами: раптовий різкий головний біль, головокружіння, нудота, блювання, світлобоязнь, статокоординаторні порушення, порушення свідомості у вигляді психомоторного збудження, запаморочення свідомості, підвищення артеріального тиску, відносна брадикардія. Рано з'являвся

Таблиця

Розподіл хворих з гіпертензивними крововиливами при госпіталізації залежно від ступеня тяжкості клінічного стану та локалізації крововиливу (%±Δ%)

Стан хворих	Сума балів за ШКГ	Крововиливи		
		стовбурові	мозочкові	дифузні поєднані
		абс. (%±Δ)		
Задовільний	14–15	19 (18,8±3,9)	20 (32,3±5,9)	0
Середнього ступеня тяжкості	9–13	12 (11,9±3,7)	24 (38,7±6,2)	0
Тяжкий	6–8	17 (16,8±3,9)	8 (12,9±4,3)	3
Вкрай тяжкий	4–5	32 (31,7±4,6)	10 (16,1±4,7)	2
Термінальний	3	13 (12,9±3,3)	8 (12,9±4,3)	2

Примітка: $p < 0,05$.

менінгіальний синдром, з перевагою ригідності м'язів потилиці над симптомом Керніга.

Для хворих із незначними рецидивними крововиливами – 42 (25% спостережень) – характерним був синдром геморагічного менінгоенцефаліту з нейтрофільним плеоцитозом у спинномозковій рідині.

Слід зазначити, що у кожного четвертого – 77 (24,7%±2,4%) – спостерігалися продромальні симптоми (терпнули губи, окремі кінцівки, відмічалися головний біль, головокружіння, нудота, загальна слабкість, порушення координації рухів тощо) в різні періоди (від 1–2 днів до 3–4 годин) перед інсультом, які свідчили про наявність мозково-судинної патології.

Більшість хворих – 112 (65,9%±3,6%) – надходили до клініки з грубими розладами свідомості за типом сопора-коми – 82 (48,4%±6,3%) хворі із 101 зі стовбуровими. Отже, крововиливи у мозочок достовірно ($p < 0,05$) рідше супроводжуються грубими розладами свідомості.

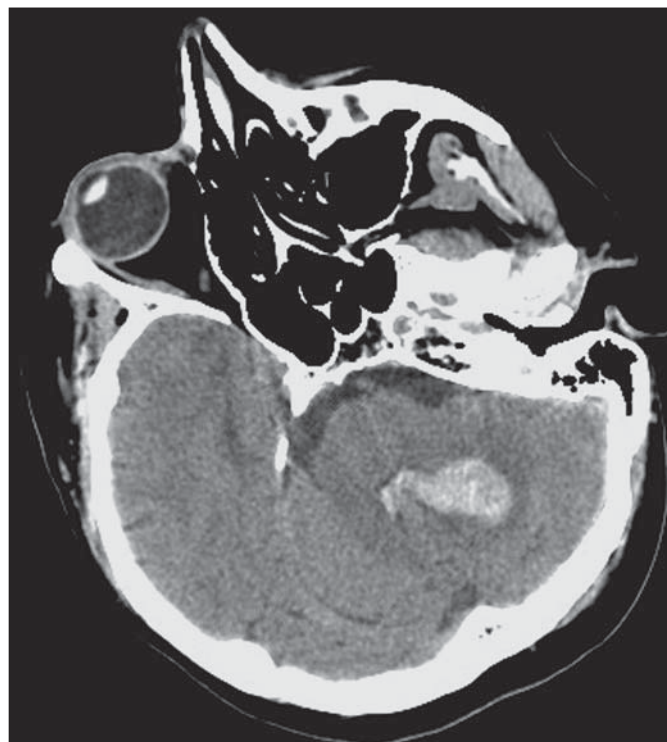
На основі даних КТ, МРТ обстежень операційних і секційних знахідок крововиливи в мозочок поділялися за об'ємом на такі групи: малі (об'ємом до 10 мл) – 16, середні (10–30) – 39 мл та великі (понад 30 мл) – 7 спостережень.

У всіх пацієнтів з об'ємом гематоми понад 30 см³ спостерігалися глибокі розлади свідомості з сумою балів 3–9 за ШКГ, тоді як при гематомах об'ємом до 10 см³ у переважній кількості пацієнтів (62,5%±12,1%) порушення свідомості були не глибокими по типу приглушення – 14–15 балів за ШКГ, а у 75%±8,3% – 10–15 балів за ШКГ.

За локалізацією гематоми поділялися на коркові (у вигляді плаща в корі мозочку), зубчато-ядерні та гематоми, які локалізувалися в ніжках мозочку. Більшість (40 спостережень) становили хворі з крововиливами зубчато-дентальної локалізації.

Виявлено залежність між величиною крововиливу в гемісфери мозочку та станом хворих при надходженні. Зафіксовано пряму залежність між величиною крововиливів у стовбур мозку та порушенням свідомості і вираження вітальних розладів. У всіх хворих з масивними крововиливами в стовбур свідомість порушена за типом сопора-коми.

Синдром церебелярно-вентрикулярної геморагії характеризується раптовим розвитком мозочкової апоплексії, з порушенням або втратою свідомості, блювотою, блідістю обличчя, губ, нерідко акроціанозом, зниженням тонуусу кінцівок, атонією, арефлексією, ослабленням пульсу, розладами дихання і серцевої діяльності, швидким розвитком розширених зіниць з відсутністю реакцій на світло. Тяжкість стану хворих і швидкий розвиток захворювання характеризують блискавичний перебіг апоплексії, що спостерігали у 18 (29,0±5,8%) хворих з мозочковими крововиливами.

Рис. 1. АКТ. Гіперденсне вогнище в медіанних відділах лівої гемісфери мозочку з проривом крові в IV шлуночок. Збільшення (розширення) оточуючої цистерни моста мозку. Гематома невеликих розмірів медіанних відділів мозочку з проривом у IV шлуночок та ознаками порушення ліквороциркуляції (формування оклюзійної гідроцефалії)

Усі пацієнти доставлені до лікарні у тяжкому стані з порушенням свідомості за типом кома II–III (3–5 балів за ШКГ). У чотирьох з них спостерігалися патологічні типи дихання (тахіпноє, брадипноє, дихання Біота) і зниження рівня систолічного артеріального тиску до 80–40 мм рт.ст. і діастолічного – до 40–0 мм рт.ст. Летальний наслідок зафіксовано у всіх таких випадках протягом першої доби.

Подібним до блискавичного перебігу був гострий перебіг мозочкової апоплексії з прогресивним погіршенням стану хворих і швидким розвитком клінічної симптоматики.

Гостру форму клінічного перебігу мозочкових крововиливів виявлено у 12 випадках (19,4±5,0%). Середні за глибиною розлади свідомості (сума балів за ШКГ при надходженні – 8–10) дали змогу обстежити хворих. У більшості з них виявлено гематоми мозочку великих і середніх розмірів.

Підгостру форму крововиливу у мозочок виявлено у 19 (30,6±5,9%) хворих. Початковий період хвороби був більш повільним, ніж при гострій формі, характеризувався меншими проявами загальнономозкових симптомів і відсутністю грубих ознак стовбурового ураження. При невеликих об'ємах гематом прогноз може бути сприятливим, проте у більшості з цих випадків по-

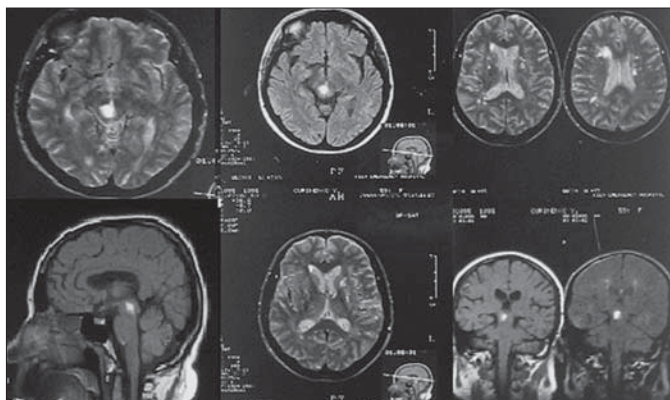

Рис. 2. МРТ. T_1 - і на T_2 -зв'язані зображення, режим FLAIR. Крововилив у стовбур мозку (гіперденсне вогнище в ділянці lamina quadrigeminalis).

МР-ознаки дисциркуляторної енцефалопатії (множинні дрібно вогнищеві ділянки в семіовальних центрах, субкортикально в ділянці базальних ядер, перивентрикулярно, поглиблення кортикальних борозн, помірне розширення шлуночків мозку) свідчать про тривалу мікроангіопатію

глиблювалися загально мозкові ознаки і приєднувалися стовбурові, що створювало реальну загрозу летального завершення процесу.

Варіант хронічного перебігу спонтанної мозочкової геморагії зустрічався в 13 випадках з 62 (21,0%±5,2%) і характеризувався прихованим розвитком процесу з повільним збільшенням загально мозкових і вогнищевих симптомів, через що отримав назву «псевдотуморозна форма».

У 101 (59,4%±3,8%) хворого спостерігалися крововиливи у стовбур мозку, при цьому у 12 з них (11,9±3,8%) – і в інші структури ЗЧЯ (півкулі, шлуночки, субарахноїдально). Переважали чоловіки – 55 (53,4±5,0%), жінок було 46 (45,5±5,0%). Із 101 хворого померло 62 (61,4%±4,8%) особи. В межах зазначених двох груп (стовбурові та мозочкові гіпертензивні крововиливи) зафіксовано достовірно вищий рівень летальності при стовбурових крововиливах ($p < 0,05$).

Здебільшого стовбурові крововиливи характеризуються блискавичним і гострим перебігом. На фоні вогнищевих симптомів ураження стовбуру рано виникають вітальні порушення (розлади гемодинаміки та дихання). Крововиливи у стовбур мозку характеризуються високою летальністю – 62 (61,4%±4,8%).

Встановлено, що у 84 (83,2%±3,7%) хворих захворювання виникло на фоні вираженої артеріальної гіпертензії (систоличний тиск – 180–210 мм рт.ст.). Це були переважно особи середнього і старшого віку. У кожного другого у віці 30–44 роки захворювання проявлялося на фоні вживання алкоголю. Крововиливи у стовбур мозку характеризувалися бурхливим клінічним перебігом і високим рівнем летальності. У 43 (42,6±4,9%) хворих відмічено блискавичний перебіг захворювання, у 23 (22,8±4,2%) – гострий, у 17 (16,8±3,7%) – підгострий, у 18 (17,8±3,8%) –

хронічний. Першими симптомами захворювання були раптове порушення свідомості, що спостерігалось у 86 (85,1±3,5%) пацієнтів. Порушенню свідомості передували головокружіння, нудота, блювота. В деяких випадках перед втратою свідомості наступала диплопія, геміпарез, гемігінестезія, парез погляду, диплопія. При такому перебігу захворювання швидко приєднувалися дихальні порушення і глибокі розлади свідомості. Характерною ознакою стовбурових крововиливів була рання гіпертермія – у 40 (39,6%±4,9%) спостережень. Температура тіла уже в перші години після крововиливу сягала 38,2–39,0°C.

Крововиливи в стовбур мозку локалізувалися у варолієвому мосту в 51 (50%±5,0%) хворого, у 27 (26,7%±4,4%) вони поширювалися на середній мозок і ніжки мозку, у 17 (16,8%±3,7%) – на довгастий мозок, а у 6 (5,9%±2,4%) поєднувалися із крововиливами у шлуночки мозку.

Чільне місце в діагностиці локалізації крововиливу належало КТ, яку проводили всім хворим при надходженні. У 18 (17,8%±3,8%) спостережень при КТ не виявлено крововиливів у стовбур мозку. Дані МРТ були більш інформативними в пізніші строки крововиливу, оскільки протягом перших двох-трьох діб свіжа кров, яка містила не змінені еритроцити з оксигемоглобіном, обумовлювала не однорідний за інтенсивністю МРТ-сигнал. Еволюція крововиливу в подальшому проявлялася гіперінтенсивним сигналом в T_1 - і гіпоінтенсивним в T_2 -режимах.

Гідроцефальний синдром діагностувався у 87 (51,2%±3,8%) хворих із крововиливами у ЗЧЯ. У 47 хворих відмічалися крововиливи в стовбур мозку і у 39 – в півкулі мозочку. У 20 хворих крововилив у мозочок супроводжувався проривом крові в ІV шлуночок. У 34 осіб з крововиливами в стовбур виявлялася кров в ІV шлуночку мозку. У всіх випадках поява гідроцефального синдрому спричинювалася стисненням порожнини ІV шлуночку та базальних цистерн і гемотампонадою лікворопровідних шляхів ЗЧЯ. Діагностика гідроцефалії при крововиливах у ЗЧЯ мала важливе значення в оцінці стану хворих і виборі лікувальної тактики.

Крововиливи в мозочок на КТ виявлялися в перші години як зони підвищеної щільності (55–90 Н) овально-округлої або неправильної форми, гомогенної структури, з чіткими, переважно нерівними контурами. До кінця І доби розвивався гіподенсний перифокальний вазогенний набряк, який збільшувався протягом тижня та призводив до ліквородинамічних розладів і гострої оклюзійної гідроцефалії. Тривалість переходу гіперденсного (першого) періоду в ізоденсний прямо залежав від початкового об'єму гематоми.

Так, при об'ємі до 10 мм³ гіперденсна зона візуалізувалася до 16–18 днів (13 випадків), при об'ємі 10–30 мм³ – від 20 до 30 діб відповідно, більше 30 мм³ –

центр гематоми візуалізувався у вигляді гіперденсного вогнища до 45–48 днів. Щільність гематоми зменшилася на 1,4 одиниці Гаунсфілда за 1 день, діаметр – на 0,7 мм за 1 день.

В ізоденсній стадії діагностика крововиливу методом КТ ускладнювалася не лише тим, що показники поглинання в гематомі не відрізняються від таких у незмінній мозковій тканині, але й тим, що до цього часу регресує перифокальний набряк і об'ємний вплив зони крововиливу на структури мозку. Ефективність КТ-діагностики в даній стадії підвищується при використанні контрастного підсилення, при якому спостерігається кільцеподібний тип накопичення контрастної речовини в зоні реактивного неовазогенеза. Однак в умовах інсульту, особливо геморагій в ЗЧЯ, введення препарату є недоцільним і небезпечним. У цій стадії (підгострій) доцільніше використовувати МРТ, так само як і в хронічній.

Для гіподенсної стадії еволюції гематоми характерна поява в центрі вогнища знижених порівняно з нормальними показниками коефіцієнтів поглинання. Як результат, у мозочку геморагії є порожнина, що містить гемохромос. Це гіподенсивна стадія, при формуванні післягеморагічної кісти. Інформативність КТ-діагностики в цій стадії суттєво поступалася даним МРТ.

Клінічні спостереження і дані КТ (МРТ) дали змогу прогнозувати розвиток оклюзійної гідроцефалії, яка могла розвиватися внаслідок стиснення гематомою не тільки шлуночків, але й базальних цистерн.

У 46 (27,1±3,4%) хворих в динаміці перебігу захворювання для уточнення локалізації крововиливу, а також оцінки динаміки змін гематоми і захворювання проведено МРТ. МР-ознаки геморагії визначаються парамагнітними властивостями розпаду гемоглобіну, які настають зі зміною часу. Виділяють декілька стадій еволюції внутрішньомозкових гематом. Тракткування змін МР-сигналу в процесі еволюції гематом складне і неоднозначне. Проте здебільшого можна виділити МР-ознаки, характерні для кожної стадії крововиливу.

В перші години після крововиливу гемоглобін у гематомі не впливає на релаксаційний час T_1 і T_2 . У зв'язку з цим гематома, як правило, ізоденсна з сірою речовиною на T_1 - і гіперденсна на T_2 -томограмах, унаслідок наявності водного компоненту, багатого на білок. Через декілька годин після крововиливу оксигемоглобін перетворюється в діоксигемоглобін, атом заліза, в якому є чотири непарні електрони, що визначає його виражені парамагнітні властивості. На T_1 -зваженому зображенні гематома залишається ізоденсною до речовини мозку, а на T_2 -зваженому зображенні гіперінтенсивний сигнал міняється на низький. Крововиливи в мозочок і стовбур мозку в гострій стадії наведено на рисунках.

У ранній підгострій стадії метгемоглобін розміщується внутрішньоклітинно, внаслідок чого гема-

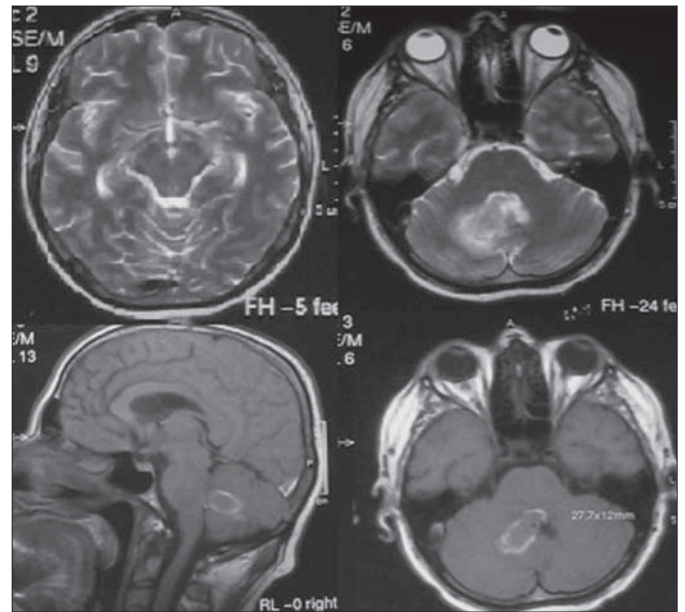

Рис. 3. МРТ. Крововилив у хробак і праву гемісферу мозочка із зміщенням IV шлуночка. Рання підгостра стадія (про перехід гострої стадії в ранню підгостру свідчить поява гіперінтенсивного обідка по периферії гематоми – початок перетворення діоксигемоглобіну в метгемоглобін)

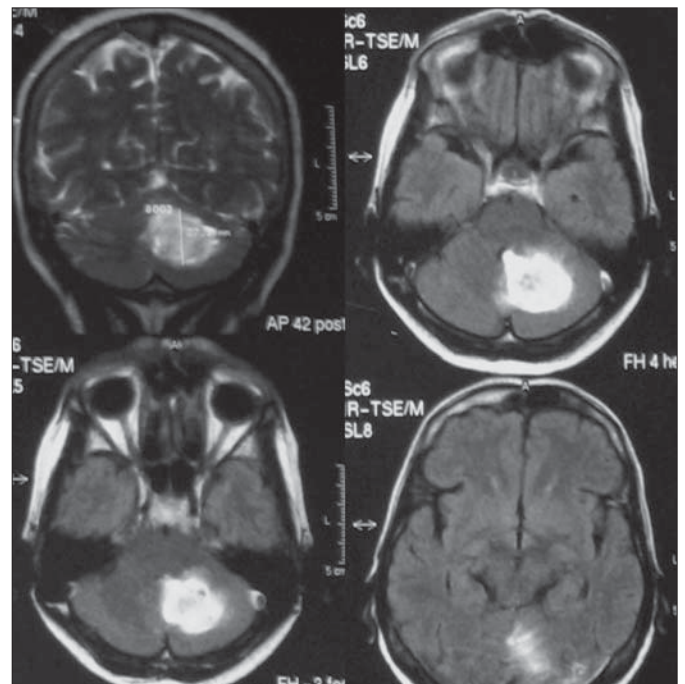

Рис. 4. МРТ. Крововилив у ліву гемісферу мозочка, пізня підгостра стадія (про пізню підгостру стадію свідчить гіперденсне вогнище в T_1 - і на T_2 -зважені зображення, обумовлене повним перетворенням діоксигемоглобіну в метгемоглобін)

тома гіпоінтенсивна на T_1 -, але гіперінтенсивна на T_2 -зваженому зображенні. В пізній підгострій стадії гемоглобін окислюється з утворенням метгемог-

лобіну, який має виражений парамагнітний ефект. У зв'язку з цим підвищується інтенсивність МР-сигналу на T_1 -зваженому зображенні по периферії гематоми з постійним поширенням до центру, гематома має гіперінтенсивний МР.

У більш пізньому періоді гемоліз приводить до вивільнення метгемоглобіну з клітин. У зв'язку з цим гематома гіперінтенсивна на T_1 - і на T_2 -зважених зображеннях.

У кінці підгострої на початку хронічної стадії по периферії гематоми починає формуватися зона низького сигналу. Гематома має підвищений сигнал від центру і знижений – від периферії.

У гострій стадії (перші 4–6 год.) навколо гематоми формується зона перифокального набряку, який візуалізується через 24–72 год. Наші дані свідчать, що в цей час перифокальний набряк на МРТ виявляється краще, ніж на КТ.

Перифокальний набряк краще виявляється на T_2 . Набряк мозкової речовини виглядає як зона рівномірного підвищення сигналу з нечіткими зовнішніми контурами.

Висновки

На базі клінічного дослідження 170 хворих із гіпертензивними крововиливами у мозочок і стовбур мозку встановлено різні варіанти клінічних проявів залежно від локалізації крововиливів, а також виявлено особливості клінічної та нейровізуалізаційної діагностики, що має значення для практичних лікарів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням особливостей медичної допомоги пацієнтам з різною локалізацією гіпертензивних крововиливів у мозочок і стовбур мозку.

Список літератури

1. Боголепов Н. К. Церебральные кризы и инсульт / Н. К. Боголепов. – М.: Медицина, 1971. – 391, [1] с.
2. Варакин Ю. Я. Эпидемиология сосудистых заболеваний головного мозга / Ю. Я. Варакин // Очерки ангиологии / ред. З. А. Суслина. – М.: Атмосфера, 2005. – С. 66–83.
3. Галкина Т. Н. Эпидемиологические аспекты нетравматических внутричерепных кровоизлияний / Т. Н. Галкина, Е. Н. Кондяков // Нейрохирургия. – 2000. – № 1–2. – С. 28–31.
4. Геморрагический инсульт: [справочник практ. врача] / под ред. Т. С. Мищенко. – К., 2006. – 220 с.
5. Жулев Н. М. Цереброваскулярные заболевания: профилактика и лечение инсультов / Н. М. Жулев, В. Г. Пустозеров, С. Н. Жулев. – СПб.: Невский диалект, 2002. – 384 с.
6. Инсульт: практическое руководство для ведения больных: / Ч. П. Ворлоу, М. С. Деннис, Ж. ван Гейн [и др.]; пер. с англ. А. В. Борисова, Л. В. Бульбы, Ю. И. Бульбы [и др.]; под ред. А. А. Скоромца, В. А. Сорокоумова. – СПб.: Политехника, 1998. – 629, [1] с.
7. Мищенко В. А. Епідеміологія цереброваскулярних захворювань в Україні / В. А. Міщенко // Судинні захворювання головного мозку. – 2006. – № 1. – С. 3–7.
8. Педаченко Г. А. Кровоизлияния в мозжечок / Г. А. Педаченко, И. П. Пастушин. – К.: Здоров'я, 1975. – 94 [1] с.
9. Поліщук М. Є. Роль громадських організацій в боротьбі з інсультом / М. Є. Поліщук // Судинні захворювання головного мозку. – 2007. – № 4. – С. 2–4.
10. Стан неврологічної служби України в 2008 р.: [статистично-анатомічний довідник] / уклад.: М. П. Жданова, О. М. Зінченко, М. В. Голубчиков, Т. С. Міщенко; МОЗ України. – Харків, 2009. – 24 с.
11. Яворская В. А. Инсульт: научные факты и системный подход / В. А. Яворская, Ю. В. Фломин // Судинні захворювання головного мозку. – 2008. – № 5. – С. 2–16.
12. Brown D. L. Morgenstern Stopping the bleeding in intracerebral hemorrhage / D. L. Brown // N. Eng & med. – 2005. – Vol. 352, № 8. – P. 828–830.
13. Busse O. Stroke units and stroke services in Germany / O. Busse // Cerebrovasc. Dis. – 2003. – Vol. 15, Suppl. 1. – P. 8–10.
14. Cerebellar hematomas: a surgically treatable stroke / J. Gonzales-Garcia, M. Gelabert-Gonzales, A. Garcia-Allut [et al.] // Rev. Neurol. – 2000. – Vol. 31, № 12. – P. 1119–1126.
15. Keir S. L. Stroke epidemiology studies / S. L. Keir, J. M. Wardlaw, C. P. Warlow // J. Neurol. – 2002. – Vol. 249, № 9. – P. 1226–1231.

Клиника и диагностика гипертензивных кровоизлияний в заднюю черепную яму

О.М. Гончарук (Киев)

Проведено исследование 170 больных с гипертензивными кровоизлияниями в мозочек и ствол мозга. Показаны варианты клинических проявлений, локализация кровоизлияний и особенности клинической и нейровизуализационной диагностики.

Ключевые слова: кровоизлияние, гипертензия, диагностика, сопор, кома.

Clinic and diagnosis of hypertensive hemorrhage in the posterior cranial fossa

О.М. Goncharuk (Kyiv)

The analysis of 170 patients with arterial hemorrhage in the cerebellum and brain stem show variations of clinical manifestations, localization of hemorrhage and clinical and neuroimaging diagnosis.

Key words: hemorrhage, hypertension, diagnosis, sopor, coma.

Рецензент: д-р наук з держ. упр., доц. Н.П. Кризина.